Floravärkarna i Skåne Rapporterar

Källfräne i Skåne

Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

Figur 1. I en rännil på stranden strax söder om Brantevik växer källfräne rikligt. Foto: K.-A. Olsson.

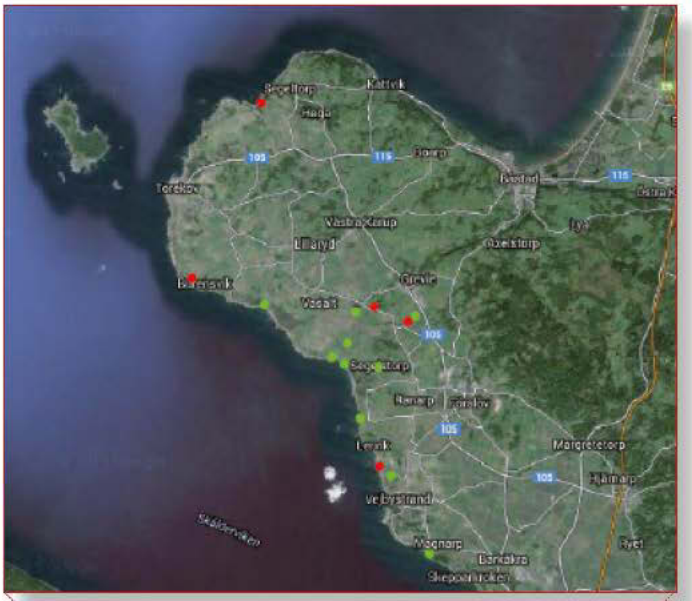
”De källor och bäckar, hvilka under vintern bibehålla en viss värme, kunna derigenom hysa växter, som knappt någonsin riktigt hvila. En sådan är Källkrassen. Den växer sällskapligt och utbreder på den sandiga eller dyiga bottnen sina stjelkar, hvilka slå rötter och gerna växa i den riktning, som vattnet strömmar.

Källkrassen har en behagligt skarp smak och lemnar en helsosam sallat, hvartill den också genom örtståndets lösa byggnad särdeles lämpar sig.”

Utkast till svenska växternas naturhistoria I
C. F. Nyman (1867)

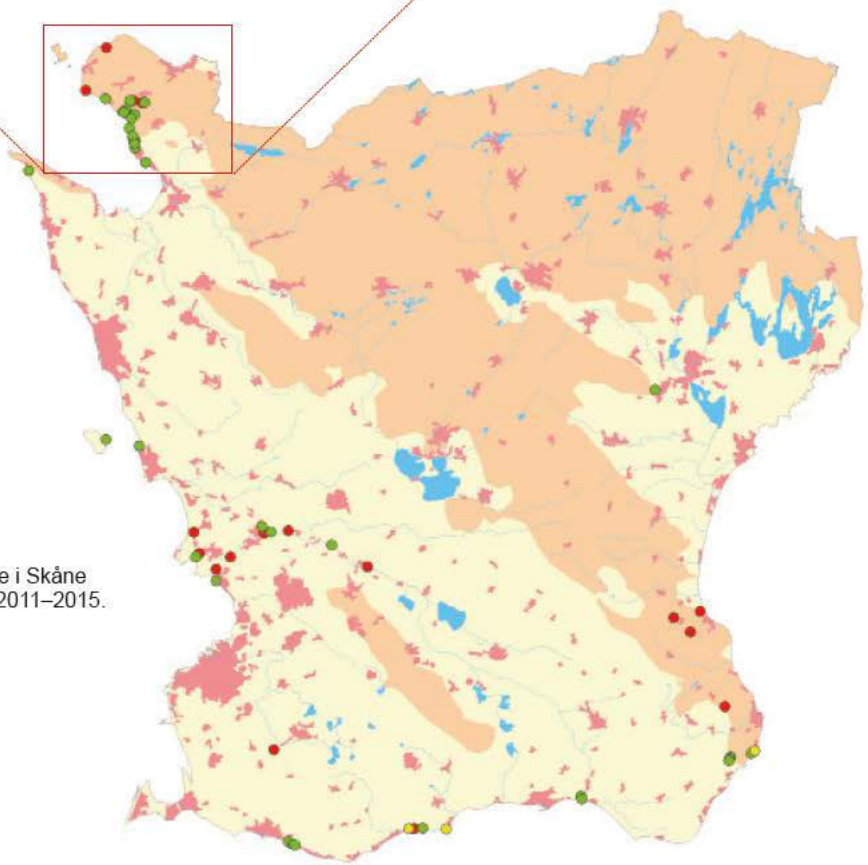
Källkrasse – vattenkrasse. Det låter onekligen både hälsosamt och aptitligt. Men även om krassen är fylld av C-vitaminer och andra nyttigheter, så tycker en av oss (KAO) den smakar allt annat än gott. Besk och rälig, värre än ruccola! Och korna verkar också sky den. Fastän det så här framåt hösten inte längre finns så mycket att äta i betesmarken, står krassen grön, grann och orörd i rännilen som letar sig ner mot havet (figur 1). Så enligt mitt förmenande är namnet källfräne ett väl lämpat svenskt namn på *Nasturtium officinale*. Även om källfräne knappast kommer att försvinna på grund av att den blir uppäten, är det en växt som är på stark tillbakagång i Sverige. Den är fridlyst och på den svenska rödlistan är den klassad som Sårbar (VU).

Källfräne är en flerårig, korsblommig ört med uppstigande, men vid basen krypande och rotslående stjälk. De friskt gröna, något köttiga bladen är långt skaftade och har 1–4 par ovala småblad och ett större ändsmåbladen. Arten blommar i juni–september och förökar sig med frön och krypande stammar. Den vissnar inte ned under hösten utan förblir vinter-

Tabell 1. Källfräne i Skåne 2011–2015.

	Antal lokaler
Inte återfunnen	18
Återfunnen	34
Nya lokaler	3
Summa	**55**

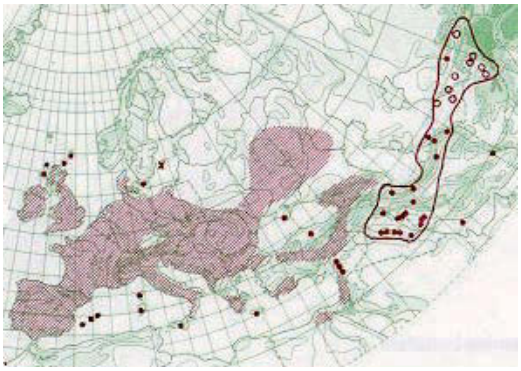

Karta 1 & 2. Källfräne i Skåne och på Bjärehalvön 2011–2015.

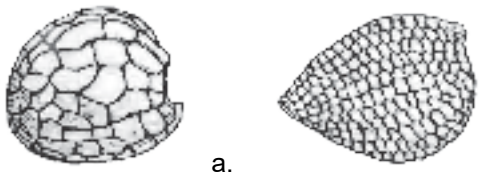
- inte återfunnen
- återfynd
- ny lokal

Figur 2. Källfräne. Foto: Åke Svensson.

Karta 3. Världsutbredningen för källfräne enl. Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

a. b.

Figur 3. Frö av a. källfräne. b. bäckfräne.

grön. Fröna sitter i två rader i varje rum av skidan. Fröytan har ett grovt nätverk med 25–50 maskor per sida (figur 3a). Källfräne är mycket lik bäckfräne *N. microphyllum,* som skiljer sig mest genom att den vissnar ned under vintern och att fröna sitter i en rad och har ett finare nätverk med 90–120 maskor per sida (figur 3b). Här gäller det att ha en bra lupp, ha tungan rätt i mun och vara bra på huvudräkning! Våra två vitblommiga fräne-arter är snarlika bäckbräsma *Cardamine amara* som dock har violetta ståndarknappar och mera upprätta stjälkar som aldrig är krypande och rotslående. Bäckfräne är ingen art man snubblar över dagligdags; den är i Sverige endast känd från Fågelsångsdalen öster om Lund. Bäckbräsma är däremot en vanlig växt i stora delar av Skåne.

I Sverige växer källfräne bara i Skåne och Halland. I Halland finns den bara på en lokal medan den är betydligt vanligare i Skåne (Georgson 1997 & Tyler 2007). Här blev den under floraväktarnas återinventering 2011–2015 funnen på 37 lokaler, varav 3 nya lokaler. På 18 lokaler där källfräne noterats efter 1989

gick den inte att återfinna (karta 1 & 2). I Danmark är källfräne sällsynt och endast känd från ett fåtal lokaler. I övriga Norden har arten endast påträffats som tillfällig. Källfräne har en sammanhängande utbredning i Europa norr till Sydskandinavien och i stora delar av Västasien (karta 3). Som kulturväxt har den spridits över en stor del av världen och finns numera som inkommen i de flesta världsdelar.

Källfräne växer på näringsrik mark i rännilar och längs bäckar, men ibland även vid diken och åar. Många av förekomsterna i Skåne finns vid bäckutflöden på beteshävdade havsstränder. Källfräne förefaller vara konkurrenssvag och etablering av nya individ gynnas troligen av att marken blottlägges genom bl.a. kreaturstramp.

Det främsta hotet mot lokalerna för källfräne är sannolikt igenväxning till följd av upphörd hävd. Dränering och andra förändingar som påverkar vattendragens naturliga flöden och deras vattenkvalitet är, tillsammans med konstgödning från omgivande jordbruksmarker, andra uppenbara hot mot källfräne.

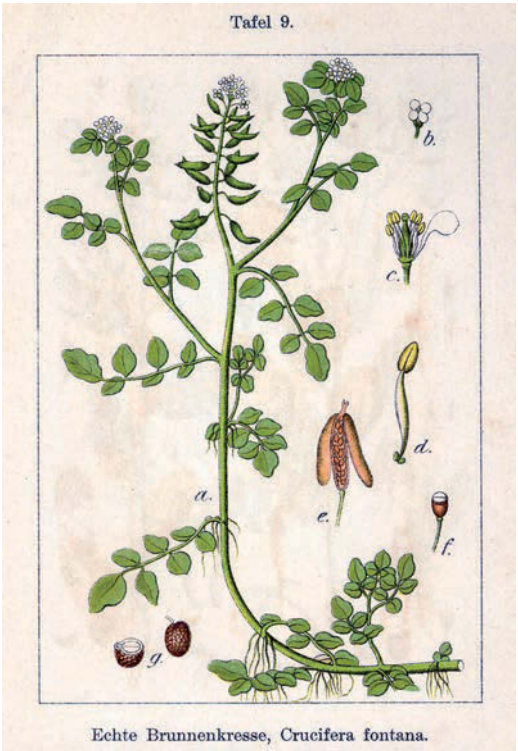
Lokalerna för källfräne måste hävdas med ett lämpligt utformat betestryck, eventuellt kombinerat med manuella röjningar för att förhindra att växtplatserna växer ingen. Alla åtgärder som förändrar de hydrologiska förhållandena på lokalerna måste undvikas. Omkring hälften av de skånska lokalerna är skyddade genom att de är belägna i naturreservat. Skötselplanerna för dessa reservat bör utformas så att de gynnar förekomsterna av källfräne. Alla dessa åtgärder är angelägna då det i högsta grad är alarmerande att en flerårig och beståndsbildande art som källfräne förlorat en tredjedel av sina lokaler på en så pass kort tidsrymd som två decennier.

Littteratur

Artdatabanken 2015. Artfakta Källfräne. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

Georgson, K. m.fl. 1997, *Hallands flora*. Lund.

Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund

Figur 4. Källfräne ur Jacob Sturm *Deutschlands Flora in Abbildungen,* 1796.